

4. Talmy L. 2000. Toward a Cognitive Semantics, Volume 1. — Concept Structuring Systems. The MIT Press. — P. 104–118.
5. Wierzbicka A. 1980. The Case for Surface Case. — Arbor, 1980.
6. Аскольдов С.А. Концепт и слово // Русская словесность: От теории словесности к структуре текста. — М.: Academia, 1997. — С. 267–279.
7. Карасик В.И., Слышкин Г.Г. Лингвокультурный концепт как единица исследования // Методологические проблемы когнитивной лингвистики: Сб. науч. тр. / Под ред. И. А. Стернина. — Воронеж: ВГУ, 2001. — С. 75–80.
8. Lewis C.S. The Chronicles of Narnia. London, Harper Collins Publishers, 2008. — 767 p.
9. Longman. Dictionary of Contemporary English. — Longman, 2001.
10. Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка // Русская словесность. — М.: Academia, 1997. — С. 280–288.
11. Ляпин С.Х. Концептология: к становлению подхода // Концепты. — Вып. 1. — Архангельск, 1997. — С. 32–45.
12. Степанов Ю.С. Концепты. Тонкая пленка цивилизации. — М.: Языки славянских культур, 2007. — 248 с.

Алпатова О.В.

кандидат філологічних наук, старший викладач

кафедри мовної підготовки ЦМО

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Агібалова Т.М.

кандидат філологічних наук

доцент кафедри авіаційної англійської мови

Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

ОБЪЕКТИВАЦИЯ ПОНЯТИЙ КАК ЗАПОРУКА ПРОДУКТИВНОЙ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОМУНИКАЦИИ

Анотація. Стаття містить ґрунтовний аналіз уявлень про об'єктивацію — філософську й мовознавчу категорію. Автори простежують риси її мовної реалізації, вплив колективного досвіду на формування понять як одиниць мовної картини світу, яка охоплює власне мовний, концептуальний і ментальний рівні. Об'єктивоване мовою поняття має ядерну й периферійну (буферну) зону, які необхідно враховувати для успішного спілкування й повноцінного осягнення отриманої й переданої інформації.

Ключові слова: об'єктивація, поняття, комунікація, мовна картина світу, когнітивна лінгвістика.

Abstract. The article is devoted to a thorough analysis of the nature of objectification, describing it as a philosophical and linguistic category. The authors analyze the features of its linguistic implementation, the influence of collective experience on the formation of concepts as units of the language worldview, which covers its own linguistic, conceptual and mental levels. The objectified with the means of language, concept has a nuclear and peripheral (buffer) zone, which must be considered for successful communication and full understanding of the received and transmitted information.

Key words: objectification, concept, communication, language world view, Cognitive Linguistics.

Використовуючи певні слова в мовленнєвому процесі, людина — носій мови — автоматично добирає з низки синонімічних одиниць те, що є найбільш доцільним. Для особи, яка вивчає мову як іноземну, відтінки значень приховані, оскільки може не вистачати певного культурного, ментального досвіду, що закладається в процесі виховання й спілкування в конкретному оточенні. Така особливість мови викликала необхідність звернення дослідників до вивчення процесу концептуалізації, «спрямованого на виділення мінімальних змістових одиниць людського досвіду, структур знання» [9, с. 13], тобто такого процесу пізнавальної діяльності людини, що сприяє осмисленню й переробці рефлексивного особистісного досвіду про навколишній світ, який може відтворюватися в стереотипах, прототипах, поняттях і концептах.

Сучасні мовознавчі студії спрямовані на увиразнення специфіки об'єктів, мети, методології досліджень і міждисциплінарних зв'язків і зумовлюють появу розгалуженої системи лінгвістичних течій, які перебувають на межі лінгвокультурології й когнітивної лінгвістики, оскільки «лінгвокультурологічне дослідження є одночасно і когнітивним» [5, с. 12], а також передбачають звернення до концептуальних положень педагогіки, філософії, психології й соціології.

Дослідження вербально об'єктивованої дійсності, за визначенням К. Голобородька, формується у складному координатному просторі когнітивно-практичної тріади «мова-людина-суспільство», а з позиції лінгвокультурології — «мова-культура-ментальність». Безумовно, мова є центральним компонентом для лінгвістичного дослідження, але зв'язок окреслених «єдностей» різноплановий і вимагає постійної взаємодії, що викликало потребу досліджувати мову «в нерозривному зв'язку з мисленням, свідомістю, пізнанням, культурою, світоглядом як окремого індивідуума, так і мовного колективу, до якого він належить» [2, с. 5]. Через занурення в мовну картину світу певного народу можна досягнути його ментальності, оскільки саме «мова визначає спосіб членування світу в тій чи іншій культурі» [4, с. 7].

Для лінгвокультурології одним із активно розроблюваних є «фразеологічно орієнтований напрям, що вивчає культурно маркований зміст фразеологічних одиниць різних мов» [5, с. 17]. Дослідження об'єктивованих засобами фразеології понять і концептів, як стверджує Т. Космеда, сприяє заглибленню у світ культури й ментальності, акумулює знання пращурів і надбання сучасного цивілізаційного поступу в мовній картині світу.

Дослідження природи мови як засобу об'єктивації дійсності має суперечливий характер. Є. Тарасов розглядає мову як засіб трансляції культури [11, с. 34–37] й наголошує на неможливості спілкування без наявності базових знань: «Зрозуміло, що для сприйняття й відтворення висловлювань недостатньо лише мовних знань: для конструювання змісту й смислу висловлювань необхідні знання про світ (енциклопедичні знання)» [11, с. 36]. Знання передаються й отримуються шляхом «присвоєння культури» [11, с. 36] й виступають її ментальною, предметною й дієвою формами.

Звертаючись до проблеми буття як філософської категорії, безпосередньо

переходимо до питання об'єктивації. Питання об'єктивації понять у мові розглядають науковці різних галузей знання. Питання про пізнання й об'єктивацію активно досліджувалося з часів Аристотеля, але на початку XX ст. вже було сформовано ті положення, що стали основою для сучасних студій (М. Бердяєв, М. Гартман).

Роботи М. Бердяєва розкривають суть об'єктивації у творчості, пізнанні й загальному розумінні. Філософ розглядає об'єктивацію як спробу пізнання світу, реалізацію оточення й вражень, що використовує людина шляхом переробки інформації свідомістю: «Свідомість об'єктивує світ, вона первинно активна в цій об'єктивації, а пасивна у власній залежності від об'єктивованого світу. <...> «Об'єктивація» не буде для мене також тотожна з віднайденням, виявленням і втіленням» [1, с. 37]. Говорячи про це, автор наголошує на безмежності світу й показує, що людина не може досягнути буття як таке, однак, маючи природний потяг до розширення власних компетенцій, вона здійснює це через об'єктивацію. Об'єктивуючи щось, особа звертається не до власного досвіду, а до суспільних знань: «Спільне ж, що не є індивідуальним, має логічний, а не онтологічний характер, а логічне значення визначається ступенем узагальненості свідомості без спільності свідомостей, бо має соціологічну природу. Об'єктивація <...> є соціалізацією» [1, с. 157].

Найчастіше з об'єктивацією стикаємося у філософії, яка розглядає її як опредмечення, перетворення на об'єкт; мисленнєвий процес, завдяки якому відчуття, що виникають як суб'єктивні стани, перетворюються на сприйняття об'єкта. Тобто існує два види об'єктивації: перший пов'язаний із предметною об'єктивацією, тобто такою, що втілюється в продуктах практичної діяльності людини, мистецтві; другий — це її образно-поняттєвий прояв, який охоплює семантичне навантаження, знаки, символи, обряди тощо [7, с. 23]. Тобто цей процес пов'язаний із перенесенням знань і досвіду в площину об'єктивного наочно-образного, чуттєвого уявлення.

Натомість об'єктивація загальних понять пов'язана з упорядкуванням чуттєвого досвіду в людському розумі, який формує одиничні чи багатовимірні сприйняття, що набувають оновленого вигляду, оскільки структуруються певною схемою міркувань. Результатом такого структурування стає «образ поняття», який відрізняється від ознак первинного чуттєвого образу [7, с. 26–27]. З огляду на це об'єктивація не є об'єктивною, оскільки базується на індивідуальному чуттєвому досвіді, що зумовлюється потребою шукати посередника між чуттєвим і раціональним — опосередковане сприйняття, яке призводить до поняттєвого мислення, що є «досвідомим відображенням» і залежить від психічних процесів. Отже, об'єктивація є властивістю психіки людини, водночас вона (об'єктивація) безпосередньо пов'язана з культурою, оскільки ґрунтується на ментальних чинниках формування й усвідомлення понять у межах конкретної лінгвокультурної спільноти. Отже, фактичні поняття є посередниками між образом і чуттям і стають «найбільш матеріальним» проявом об'єктивації.

Такі поняття мають ядро й периферію («буферну зону»), у якій «зкладаються основи ментальності та її культурні вияви. Малоусвідомлювані

ментальні вияви і структури слабо об'єктивуються і творять суб'єктивні семантичні простори, утворюючи основи етносоціальних уявлень і знань» [7, с. 32].

Найбільш узагальнені знання, які об'єктивовані суспільством, можемо віднайти в мові. Мовна об'єктивація як репрезентація результатів пізнання виявляється так:

1) номінативні одиниці — вербалізація через семантичну структуру мовної одиниці, що називає відповідну сутність, об'єкт, якість, процес;

2) граматичні структури — вербалізація через сукупність граматичних категорій;

3) словотвірні моделі — вербалізація через словотвірну семантику відповідних одиниць;

4) семантична вибірковість одиниць і їх єднальні потенції;

5) синтаксична семантика речень як номінативних одиниць окремого фрагмента дійсності;

6) текст як сукупність усіх можливих способів вербалізації дійсності [12, с. 7].

Таким чином, у мовній картині світу певної нації об'єктивоване буття багатьох поколінь, а на всіх рівнях мови закодовані знання про суспільно важливі елементи існування.

Поняття картини світу, актуалізоване В. фон Гумбольдтом, О. Потебнею, К. Ясперсом, на сьогодні є предметом особливої уваги сучасних лінгвістів (Н. Арутюнова, Ф. Бацевич, Л. Брутян, К. Голобородько, В. Карасик, Ю. Караулов, Г. Колшанський, О. Кубрякова, Л. Лисиченко, О. Маленко, О. Тараненко, О. Селіванова, Ж. Соколовська, Ю. Степанов, Л. Шевченко та ін). Філологічна думка стверджує, що формування мовної картини світу починається ще на рівні домовних уявлень і через концептуальний рівень переходить у власне лінгвальний. У нашому дослідженні погоджуємося з думкою Л. Лисиченко про те, що «мовна картина світу складається з численних одиниць, що покликані давати назви предметам, явищам, процесам і т.ін., які людина спостерігає і про які дізнається дослідним і логічним шляхом» [8, с. 62], водночас додамо, що в процесі формування цієї картини нерозривно задіяні всі рівні мовної системи: «<...> ментальний (превербальний) рівень — концептуальний (логічний) рівень — власне мовний рівень (рівень мовних значень) — ментальний рівень (його збагачення з допомогою одиниць концептуального і власне мовного рівнів)» [8, с. 8].

Спостерігається певний зв'язок між мовною (МКС) й концептуальною (ККС) картинами світу (ККС — «багатомірне явище, у якому, як у кристалічній сітці, відбиваються і елементи світового універсуму, і зв'язки між цими елементами» [8, с. 13]), оскільки в МКС, як і в ККС, схожа структура, що включає в себе вже наявні в ККС мовні одиниці, що виражають концепти й поняття.

Лінгвістика останніх років насичена роботами, у яких науковці намагаються досягнути принципи творення мови та її психічні й ментальні базиси. Одним зі способів такого досягнення є реконструкція різноманітних концептів як

української, так і інших мов. Ґрунтом для цих розвідок виступає як лексика і фразеологія конкретної мови (К. Полупан, П. Редін, Т. Рудюк, Л. Савченко, О. Селіванова, Т. Сукаленко, О. Фисенко, О. Яцкевич) чи МКС кількох мов у зіставленні (М. Алефіренко, А. Вежбицька, Ю. Письменна), так і мова творчості окремих письменників (С. Ганжа, К. Голобородько, Т. Здіховська).

Звернення лінгвістики до напрацювань психології, логіки, філософії, культурології дало можливість вивчати мовні одиниці у зв'язку із психічними процесами людини, розглядати мову як живий організм, що розвивається разом зі змінами у свідомості людини як носія мови. З'являється низка галузей мовознавства — психолінгвістика, лінгвокультурологія, етнолінгвістика, лінгвоконцептологія, що вивчають мову крізь призму її психічної, культурної, етнічної чи концептуальної природи.

В аспекті когнітивної лінгвістики, яка вивчає «системи репрезентації знань, а також ментальні процеси, пов'язані з отриманням, обробкою, фіксацією, збереженням, організацією, накопиченням, застосуванням і зростанням інформації» [6, с. 4], мовні одиниці розглядаються як вербалізація людиною знань, що зберігаються в пам'яті носіїв мови. Одним із завдань когнітивної лінгвістики є «пояснення когнітивної діяльності людини в процесі породження, сприйняття й розуміння мовлення, комунікації» [10, с. 214]. Слово стає не лише послідовністю морфем, а носієм певних значень, репрезентантом певного культурного й історичного досвіду. На цих особливостях мови наголошував ще В. фон Гумбольдт: «справжня матерія мови — це, з одного боку, звук взагалі, а з іншого — сукупність чуттєвих вражень і мимовільних духовних зрушень, що передують утворенню поняття, яке втілюється за допомогою мови» [3, с. 90]. Виходячи з цього слово стає символом, знаком, концептом, поняттям, лінгвокультурею тощо. Слово містить у собі не лише предметне значення, а й акумулює цілу низку інформаційних фрагментів, що можуть розкриватися залежно від комунікативної ситуації.

Отже, правильно об'єктивоване поняття, реалізоване вербально в процесі міжкультурної комунікації, має містити як загальнозрозумілий поняттєвий зміст, так і елементи національної, ментальної маркованості, що сприятиме розширенню змісту, осягненню його адресантом. Ці чинники необхідно враховувати, оскільки втрата того чи іншого елемента знижує якість спілкування, призводить до його обмеженості.

Література

1. Бердяевъ Н. Я и міръ объектовъ. Опыт философіи одиночества и общенія. — Париж: Ymca press Paris, 1934. — 187 с.
2. Голубовская И.А. Этнические особенности языковых картин мира / И. А. Голубовская. — К., 2002.
3. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / В. фон Гумбольдт; [пер. с нем., ред., предисл. и прим. Г. В. Рамияшвили]. — М.: Прогресс, 2000. — 397 с.
4. Кононенко В.І. Мова у контексті культури / В. І. Кононенко. — К. —

Івано-Франківськ: «Плай» ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2008. — 390 с.

5. Космеда Т.А., Плотнікова Н.В. Лінгвоконцептологія: Мікроконцептосфера СВЯТКИ в українському мовному просторі: [монографія] / Т. А. Космеда, Н. В. Плотнікова. — Львів: ПАІС, 2010. — 408 с.

6. Краткий словарь когнитивных терминов / [под. общ. ред. Е. С. Кубряковой]. — М.: Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. — 245 с.

7. Куєвда В. Психологічні ретроспекції української етнокультурної моделі: [монографія] / В. Т. Куєвда, Т. В. Ковтунович; [за ред. М.-Л. А. Чепи]. — Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. — 104 с.

8. Лисиченко Л.А. Лексико-семантичний вимір мовної картини світу / Л. А. Лисиченко. — Харків: Основа, 2009. — 191 с.

9. Редін П.О. Концепт «Воля» в українській мовній картині світу: [монографія] / П. О. Редін, О. О. Яцкевич. — Харків: Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2012. — 264 с.

10. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. — Полтава: Довкілля, 2006. — 716 с.

11. Тарасов Е.Ф. Язык как средство трансляции культуры / Е. Ф. Тарасов // Фразеология в контексте культуры / [отв. ред. В. Н. Телия]. — М.: Языки рус. культуры, 1999. — С. 34–37.

12. Шараева Г.З. Сопоставительный анализ способов объективации концепта «Истина» в английской и татарской языковой картинах мира: автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. филол. наук: 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Г. З. Шараева. — Казань, 2007. — 20 с.

Артеменко А.І.

старший викладач

кафедри іноземних мов факультету маркетингу

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ПРАГМАТИЧНІ СТРАТЕГІЇ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ПЕРІОД ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Анотація. У період глобалізації важливим є розгляд прагматичних стратегій міжкультурної комунікації. Іntenція мовця реалізується з допомогою різних прагматичних засобів. Перепитування — лінгвістичний прагматичний засіб, який вживається в діалогічному мовленні різних мов, допомагає мовцям зрозуміти один одного краще та уникати конфліктних ситуацій.

Ключові слова: прагматичні стратегії, міжкультурна комунікація, прагматичні засоби, перепитування.

Abstract. Consideration of the pragmatic strategies of cross-cultural communication is important in the period of globalization. The intention of the speaker is realized with helping of different pragmatic means. Echo-questions is the pragmatic linguistic mean which is used in the dialogue speech of different languages and. It helps speakers to understand each other better and avoid conflict situation.